

มงคลสูตร

คำฉันท์

- **ผู้แต่ง**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะคำประพันธ์

กาพย์ฉบัง ๑๖ และอินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑ แทรกคาถาบาลี

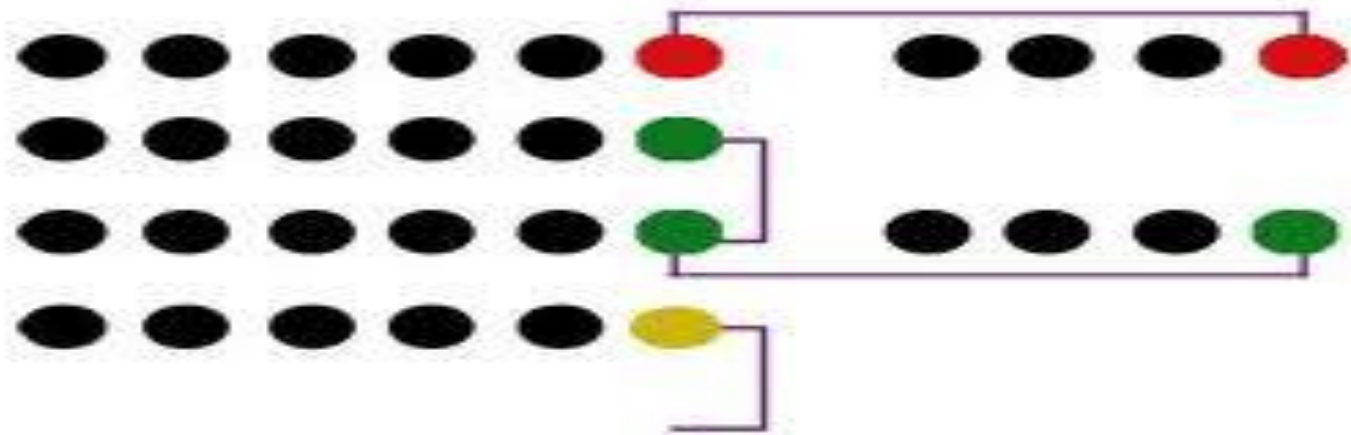
จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เพื่อให้ตระหนักว่าสิริมงคลจะเกิดแก่ผู้ใดก็เพียงผลมาจากการปฏิบัติของตนทั้งสิ้น ไม่มีผู้ใดหรือสิ่งใดจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่เราได้ นอกจากตัวเราเอง

ภาพย้งบั้ง ๑๖

หนึ่งบั้งมี ๑๖ คำ ๓ วรรค วรรคละ ๖ - ๔ - ๖ คำตามลำดับ บั้งค้บ
สัมผัสท้ายวรรคแรกกับวรรคที่สอง สัมผัสระหว่างบทส่งจากท้ายวรรค
แรก ไปยังท้ายวรรคแรกในบทต่อไป

ผังภาพย้งบั้ง๑๖

ตัวอย่าง

องค์พระอานนท์ท่านเล่า   ว่าข้าพเจ้า
ได้ฟังมาแล้วดังนี้

สมัยหนึ่งพระผู้มี   พระภาคชินสีห์
ผู้โลกนาถจอมธรรม

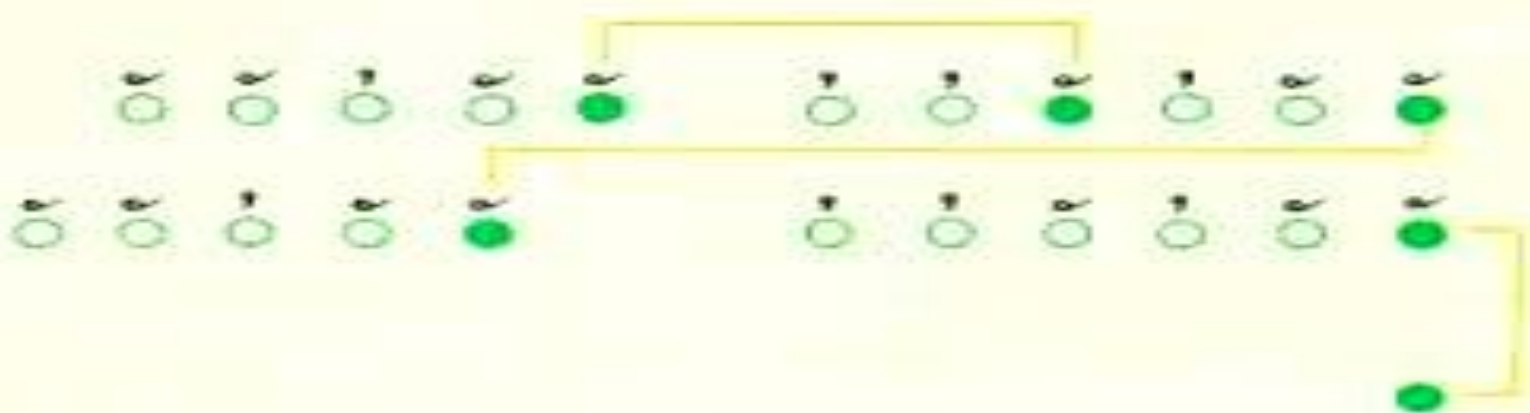
อินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑

หนึ่งบทมี ๒ บาท บาทละ ๑๑ พยางค์ แบ่งเป็น ๒ วรรค วรรคแรก ๕ พยางค์ วรรคหลัง ๖ พยางค์ ส่งสัมผัสแบบกภาพย

- ลักษณะครุ-ลหุ เหมือนกันทุกบาท คือ ครุ-ครุ-ลหุ-ครุ-ครุ ลหุ-ลหุ-ครุ-ลหุ-ครุ-ครุ

แผนผังอินเตอร์ล๊อคเซ็บบันท์ ๑๑

แผนผัง อินทรวีเข็บบันท์ ๑๑

ตัวอย่าง

สืบสองจนนำเหล่า
รวมกันและตริหา
เทวามนุษทวี
หมิ่นจักรวาฬได้

นรอีกสุเทวา
สิริมังคลาไค
พหุภพประเทศใน
ดำริห์สิ้นจรั้งกาล

ความเป็นมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำ มงคลสูตร มาทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทร้อยกรองประเภทคำฉันท์ โดยใช้คำประพันธ์ ๒ ชนิด คือ กาพย์ฉบัง ๑๖ และอินทวิเชียรฉันท์ ๑๑

ทรงนำคาถาภาษาบาลีจากพระไตรปิฎกตั้ง แล้วแปลถอดความเป็นร้อยกรองภาษาไทยได้ถูกต้องตรงตามบังคับในฉันทลักษณ์ โดยไม่เสียเนื้อความจากพระคาถาบาลี การจัดวางลำดับของมงคลแต่ละข้อก็เป็นไปตามที่ปรากฏอยู่ในพระคาถาเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพทางด้านภาษาได้อย่างดียิ่ง

- **เรื่องย่อ**

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงมงคลอันสูงสุด ๓๘ ประการ ไว้ในมงคลสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญบทหนึ่งในพระพุทธศาสนา มงคลสูตรปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย หมวดขุททกปาฐะ

พระอานนทเถระได้กล่าวถึงที่มาของมงคลสูตรว่า ท่านได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ณ เชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี มงคลสูตรนี้เกิดขึ้นด้วยอำนาจคำถาม คือ พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้พระอานนทฟังว่า มีเทวดาเข้ามาทูลถามพระองค์เรื่องมงคล เพราะเกิดความโกลาหลวุ่นวายขึ้นทั้งในหมู่เทวดาและมนุษย์ ที่มีลัทธิเรื่องมงคลแตกต่างกันเป็นเวลานานถึง ๑๒ ปี ท้าวสักกเทวราชจึงทรงมอบหมายให้ตนมาทูลถาม พระพุทธองค์จึงตรัสตอบเรื่องมงคล ๓๘ ประการ ต่อจากราตรีนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเรื่องมงคลนี้แก่พระอานนทอีกครั้งหนึ่ง

มงคล ๓๘ ประการมีดังนี้

- (๑) ไม่คบคนพาล
- (๒) คบบัณฑิต
- (๓) บูชาคนที่ควรบูชา
- (๔) อยู่ในปฏิรูปเทศ อยู่ในถิ่นมีสิ่งแวดล้อมดี
- (๕) ได้ทำความดีให้พร้อมไว้แต่ก่อน
- (๖) ตั้งตนไว้ชอบ
- (๗) เล่าเรียนศึกษามาก
- (๘) มีศิลปวิทยา
- (๙) มีระเบียบวินัย
- (๑๐) วาจาสุภาษิต

- (๑๑) บำรุงมารดาบิดา
- (๑๒) สงเคราะห์บุตร
- (๑๓) สงเคราะห์ภรรยา
- (๑๔) การงานไม่อาภูล
- (๑๕) รู้จักให้
- (๑๖) ประพฤติธรรม
- (๑๗) สงเคราะห์ญาติ
- (๑๘) การงานไม่มีโทษ
- (๑๙) เว้นจากความชั่ว
- (๒๐) เว้นจากการดื่มน้ำเมา

- (๒๑) ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
- (๒๒) ความเคารพ
- (๒๓) ความสุภาพอ่อนน้อม
- (๒๔) ความสันโดษ
- (๒๕) มีความกตัญญู
- (๒๖) พึงธรรมตามกาล
- (๒๗) พึงธรรมตามกาล
- (๒๘) เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย
- (๒๙) พบเห็นสมณะ
- (๓๐) สันทนาธรรมตามกาล

- ๓๑) มีความเพียรเผากิเลส
- (๓๒) ประพฤติพรหมจรรย์
- (๓๓) เห็นอริยสัจจ์
- (๓๔) ทำพระนิพพานให้แจ้ง
- (๓๕) ถูกโลกธรรม จิตไม่หวั่นไหว
- (๓๖) จิตไร้เศร้า
- (๓๗) จิตปราศจากธุลี
- (๓๘) จิตเกษม

เนื้อเรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺสฯ

ต้นมงคลสูตร

๑. ยญฺจ ทฺวาทส วสุสานิ จินฺตยิสฺส สเทวกา

สิบสองคนนำเหล่า

นรอีกสุเทวา

รวมกันและตรึหา

สิริมังคลาใด

๒. จิรสุ สัจนุตยนาตาปี
จกุกวาฬสหัสเสสุ
กาลิ โกลาหลิ ชาตัง
เทวามนุษทวี
หมื่นจักรวาฬได้
แล้วยัง บั รุ้มง -
ด้วยกาละล่วงนาน
ได้เกิดซึ่งโกลา -
ก้องถึง ณ ชั้นพรหม

เนา ชานิสฺ มงฺคลัง
ทสฺสุ เยน ตตฺตักัง
ยาว พุรหมนิเวสนา
พหุภพประเทศไน
ดำริห์สิ้นจรั้งกาล
คะละสมมโนมาลย์
บมิได้ประสงค์สม
หะละยั้งมโหดม
ธสฺถิตสะเทือนไป

๓. ยัม โลกนาโถ เทเสสิ
องค์โลกนาถเทศน์

วรมังคะลาใด

๔. สพฺพปาปวินาสนํ
ยังปาปะปวงให้

ทุชชะเสื่อมวินาศมล

๕. ยัม สุตฺวา สพฺพทุกฺเขหิ
ชนหลาย บ่ ฟังนับ
ใดแล้วและรอดพ้น

มฺจุจฺนฺตาสงฺขิยา นรา
ผีสดับสมงคล
พหูทุกชะยายี

๖. เอวมาทิกุณฺเฑตํ
เราควรจะกล่าวมง -
กอบด้วยคุณามี่

มงฺคฺลนฺตมภณฺนาม เส.๗
คะละอันประเสริฐที่
วรอัตตะเฉิดฉายา ฯ

มงคลสูตร

- (๑) **เอวมเม สุตํ**

องค์พระอานนท์ท่านเล่า
ได้ฟังมาแล้วดังนี้

ว่าข้าพเจ้า

(๒) **เอกํ สมยํ ภควา**

สมัยหนึ่งพระผู้มี
ผู้โลกนาถจอมธรรม

พระภาคชินสีห์

- (๓) **สาวตฤณีย์ วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสุส อารามะ.**

ประทับ ณ เขตตะวัน

วิหาระอัน

อนาถบัณฑิกไสร้

จัดสร้างอย่างดีที่ใน

สาวตฤณีให้

เป็นที่สถิตสุขา

- (๔) **อถ โข อญญตุรา เทวดา**

ครั้งนั้นแลเทวดา

องค์หนึ่งมหา-

นุภาพมหิทธิฤทธิ

- (๕) **อภิกุกนุตาย รตติยา อภิกุกนุตวณฺณา**

ล่วงประณยามราตรี

เธอเปล่งรัศมี

อันเรืองระยับจับเนต

- (๖) เกสลกปฺปิ เขตวนํ โอภาเสตฺวา

แสงกายเธอปลั่งยิ่งเขต

สวนแห่งเจ้าเขต

สว่างกระจ่างทั่วไป

(๗) เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ

องค์พระคววันต์นั้นไซ้

ประทับแห่งใด

ก็เข้าไปถึงที่นั้น

(๘) อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา

ครั้นเข้าใกล้แล้วจึงปล้น

ถวายอภิวันท์

แต่องค์สมเด็จพระศพล

• (๙) เอกมุนต์ อฏฐาสี.

แล้วยืนที่ควรดำกล

แสดงเคารพนบศิรี

เสงี่ยมเจียมตน

(๑๐) เอกมุนต์ ฐิตาโช สาทเวตตา

เมื่อเทวดายืนดี

ข้างหนึ่งดังกล่าวแล้วนั้น

สมควร ณ ที่

(๑๑) ภควนุต คาทาย อชุณภาสี ฯ

จึงได้ทูลถามภควันต์

เป็นพระคาถาบรรจงฯ

ด้วยถ้อยประพันธ์

พหู เทวา มนุสฺสา จ มงฺคลานิ อจินฺตยฺ๐

อากงฺขมานา โสฺตถานํ พุรุหิ มงฺคลมุตฺตมํ ฯ

เทพอีกมนุษย์หวัง

คติโสตถิจำนง

โปรดเทศนามง- คละเอกอุดมดี ฯ

(ฝ่ายองค์สมเด็จพระชินสีห์

ตรัสตอบวาที

ด้วยพระคาถาไพจิตร)

- (๑) อเสวนา จ พาลานํ
 ปุชา จ ปุชนะนียนํ
 หนึ่งคือบ่คบพาล
 หนึ่งคบกะบัณทิต
 หนึ่งกราบและบูชา
 ข้อนี้แหละมงคล

(๒) ปฏิรูปเทสวาโส จ
 อตตสมมาปณิธิ จ
 ความอยู่ประเทศซึ่ง
 อิกบุญญะการที่
 อิกหมั่นประพฤติควร
 ข้อนี้แหละมงคล

ปณฺฑิตานญจ เสวนา
 เอตมมํจลฺมุตฺตมํ
 เพราะจะพาประพฤติผิด
 เพราะจะพาประสพผล
 อภิบุญนียฺชน
 อติเรกอุดมดี

ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา
 เอตมมํจลฺมุตฺตมํ
 เหมาะและควรจะสู้
 ณ อดีตะมาดล
 ณ สภาวะแห่งตน
 อติเรกอุดมดี

- (๓) พาทุสจฺจณฺ สิปฺปณฺจ
 สุภาสิตา จ ยา วาจา
 ความได้สดับมาก
 อีกศิลปะศาสตร์มี
 อีกหนึ่งวินัยอัน
 อีกคำเพราะบรรสาน
 ทั้งสี่ประการล้วน
 ข้อนี้แหละมงคล

(๔) มาตาปีตอุปฏฺฐานํ
 อนากุลา จ กมฺมมฺตา
 บำรุงบิดามา-
 หากลูกและเมียมี
 การงานกระทำไป
 ข้อนี้แหละมงคล

วินโย จ สุสิกฺขิตโต
 เอตมฺมงฺคฺลมฺตฺตมํ
 และกำหนดสุวาที
 จะประกอบมบุญการ
 นรเวียนและเชี่ยวชาญ
 ฤดีแห่งประชาชน
 จะประสิทธิ์มบุญผล
 อติเรกอุดมดี

ปุตฺตทาทสฺส สงฺคโห
 เอตมฺมงฺคฺลมฺตฺตมํ
 ตูระด้วยหทัยปรีดิ์
 ก็ถนอมประหนึ่งตน
 บ่มิยุ่งและสับสน
 อติเรกอุดมดี

- (๕) ทานญจ ฌมฺมจริยา จ
อนวชฺชานิ กมฺมามิ
ให้ทาน ณ กาลควร
อีกสงเคราะห์ญาติที่
กอบกรรมะอันไร้
ข้อนี้แหละมงคล

(๖) อารตี วิรตี ปาปา
อุปฺปมาโท จ ฌมฺเมสุ
ความงดประพฤติบาป
สำรวมวรินทรีย์
ความไม่ประมาทใน
ข้อนี้แหละมงคล

ญาตกานญจ สงฺคโห
เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ
และประพฤติสุธรรมศรี
ปฏิบัติบำเรอตน
ทุષะกัฬั้วและมัวมล
อดีเรกอุดมดี

มชฺชปาณา จ สญฺญโม
เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ
อกุศลบ่ให้มี
และสุราบ่เมามล
พหุธรรมะโกศล
อดีเรกอุดมดี

• (๗) คารโว จ นิวาโต จ
กาเลน ฌมฺมสฺสวณํ
เคารพ ฌ ผู้ควร
อีกหนึ่งมิได้มี
ยินดี ฌ ของตน
อีกรู้คุณาของ
พึงธรรมะโดยกา-
ข้อนี้แหละมงคล

(๘) ขนฺตี จ โสวจสฺสตา
กาเลน ฌมฺมสากจฺฉา
มีจิตตะอดทน
อีกหนึ่งบ่พึงมี
หนึ่งเห็นคณาเลิศ
กล่าววธรรมะโดยกาล
ทั้งสี่ประการล้วน
ข้อนี้แหละมงคล

สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เอตมฺมจฺจคฺคฺคฺคฺค
จะประณตและนอบศิรี
จะกระต้างและจองหอง
บ่มีโลภทะยานปอง
นรผู้ประคองตน
ละเจริญคุณานนท์
อดีเรกอุดมดี

สมณานญจ ทสฺสนํ
เอตมฺมจฺจคฺคฺคฺค
และสถิต ฌ ชั้นดี
ฤดีดีอทะนงหาญ
สมณาวราจารย์
วรกิจจะโกศล
จะประสิทธิ์มบุญผล
อดีเรกอุดมดี

- (๙) ตโป จ พุรหมจริยณ จ
 นิพพานสจฉิกิริยา จ
 เพียรเผากิเลสล้าง
 อีกหนึ่งประพฤติดี
 เห็นแจ้ง ณ ลีองค์
 อาจนำมนุษย์พ้น
 อีกทำพระนิพพา-
 ข้อนี้แหละมงคล

(๑๐) ผุฏฐุสสโลกธมเมหิ
 อโสภัง วิรัชัง เขมัม
 จิตโตรพิได้ตอง
 แล้วย่อมบ่พึงมี
 ไรไศวกฐลีสูญ
 ข้อนี้แหละมงคล

อริยสัจจาทสนม
 เอตมมงคลมุตตม
 มละโทษะยายี
 ดุจะพรหมพิสุทธิสรรรพ
 พระอริยสัจอัน
 ตีระข้ามทะเลวน
 นะประจักษ์แก่ตน
 อติเรกอุดมดี

จิตต์ ยสส น กมปติ
 เอตมมงคลมุตตม
 วรโลกะธรรมศรี
 จะประหวั่นฤกังวล
 และสบายบ่มวล
 อติเรกอุดมดี

- (๑๑) เอตาทิสานิ กตฺวาน
สพฺพตฺถ โสฺตถิ คจฺจนฺติ
เทวามนุชฺยํทำ
เป็นผู้ประเสริฐที่
ย่อมาถึงสวรรค์
ข้อนี้แหละมงคล

สรรพตถมปราชิตา
ตนุเตสํ มงฺคลมุตฺตมฺนฺติ
วรมงฺคลาฉะนี
บมิแพ้ ณ แห่งหน
สิริทุกประการดล
อดีเรกอุดมดี

- **ใจความสำคัญของมงคลสูตรคำฉันท์**

คาถาบทที่ ๑   ไม่ควรคบคนชั่วเพราะจะพาให้เราประพฤติชั่วไป
ด้วย ควรคบคนดีมีความรู้เพราะจะนำเราไปสู่ความสำเร็จ และควรบูชา
คนดี

คาถาบทที่ ๒   ควรปฏิบัติตนและอยู่ในที่ที่เหมาะที่ควรแห่ง
ตน ทำบุญไว้แต่ปางก่อน

คาถาบทที่ ๓   รู้จักฟัง รู้จักพูด มีวินัย ใฝ่ศึกษาหาความรู้

คาถาบทที่ ๔   ดูแลบิดามารดา บุตร ภรรยาเป็นอย่างดี ทำงาน
ด้วยความตั้งใจ

คาถาบทที่ ๕   รู้จักให้ทาน ช่วยเหลือญาติพี่น้อง ทำแต่ความดี มี
สัมมาอาชีพ

คาถาบทที่ ๖   ไม่ประพฤติชั่ว ไม่ละเลยในการประพฤติ เว้นการ
ดื่มน้ำเมา

- คาถาบทที่ ๗ ให้ความเคารพผู้ควรเคารพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความพอใจในสิ่งที่ตนมี มีความกตัญญูรู้คุณ และ รู้จักฟัง ธรรมในโอกาสอันควร

คาถาบทที่ ๘ มีความอดทน ว่านอนสอนง่าย หาโอกาสพบผู้ดำรงคุณธรรมเพื่อสนทนาธรรม

คาถาบทที่ ๙ พยายามกำจัดกิเลส ประพฤติพรหมจรรย์ เข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตเพื่อจิตสงบถึงซึ่งนิพพาน

คาถาบทที่ ๑๐ มีจิตอันสงบ รู้จักปล่อยวางไม่หวั่นไหวกับสิ่งที่มากระทบ

คาถาบทที่ ๑๑ เทวดาและมนุษย์ปฏิบัติสิ่งที่เป็นมงคลเหล่านี้แล้ว จะไม่พ่ายแพ้ให้แก่ข้าศึกทั้งปวงมีแต่ความสุขความเจริญทุกเมื่อ

คำศัพท์

โกศล	ฉลาด
ขุททกนิกาย	พระสูตรเล็กน้อยหรือย่อยๆ
ขุททกปาฐะ	บทสวดหรือบทสวดสั้นๆ
คติ	วิธี แนวทาง
คาถา	คำประพันธ์ในภาษาบาลี
จรัฏกาล	เวลาช้านาน
จำนง	ประสงค์ มุ่งมั่น ตั้งใจ

ชินสีห์	พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้ชนะ
จนำ	ปี
เจ็ดเจลา	งามเด่น
ดำกล	ตั้งไว้ ยืนยออยู่
ตึระ	ฝั่ง
ทะเลวน	เวียนว่ายตายเกิด
ทศพล	ผู้มีกำลัง ๑๐ ประการ
ทุษะ	คือ โทษ
นร	คน

บรรณสถาน	คือ ประสาน เชื่อม ผูกไว้
ยืมเรา	รับใช้
ประคอง	พยุงให้ทรงตัว
ปรีดิ์	มีรัก

- วิเคราะห์

คุณค่าด้านเนื้อหา

มงคลสูตรคำฉันท์นอกจากจะมีการแปลถอดความมาจากพระคาถาแล้ว ยังมี การอธิบายขยายมงคลเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจมากขึ้น

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

การสรรคำ การเลือกสรรคำเป็นอย่างดี

การเลือกใช้คำประพันธ์ การเลือกใช้กาพย์ฉบัง๑๖ และ อินทวิเชียรฉันท์ ๑๑ สามารถประพันธ์ได้ตรงตามบังคับในฉันทลักษณ์โดยไม่เสียเนื้อความจากพระคาถาบาลี

การแปลถอดความ การภาษาบาลีเป็นบทร้อยกรอง ประเภทคำฉันท์ ทรงแปลถอดความได้อย่างสละสลวย

คำสั่ง

- ให้นักเรียนสรุปความรู้และประโยชน์ที่ได้รับจากเรื่อง มงคลสูตรคำฉันท์เป็นแผนภาพความคิด (**mind map**) ลงในกระดาษเอสี่ และตกแต่งให้สวยงามโดยทำเป็นงานเดี่ยว